

A MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET ÚTJA.

TALÁN harminc vagy negyven év az az idő, mióta szokássá vált nálunk magyar építőművészeiről beszélni. Szép épületeink régen is voltak, még a csonka haza is több emléket rejteget, mint amennyit a hivatottak is ismernek belőlük, — de a magyar építőművészet jelentőségére csak nemrég ébredtünk s az ma sem szerepel még tudatosan nemzeti kultúránk fegyvertárában.

Nemzetünk az itt egy helyben töltött ezer esztendő alatt valóban kevésszer látott oly csendes korokat, melyek nemzedékeket túlélő, bölcs és nyugodt számítással előre tervezett építészeti alkotások létrejöttének kedveztek volna. Túlon túl sok vérünkbe került a nyugatabbra élő népek békéje, túlon túl sok zaklatásunkba és romlásunkba büszke katedrálisainknak csendje. Ez az oka annak, hogy népünk nagy művészi hajlandóságai mellett is távolról sem ismeri úgy az építészeti, mint például a költői szép fogalmát. Csoda-e, ha tíz század után, végigsimítva homlokunkat s látva a körülöttünk nyüzsgő népek kultúráját, látva, mint formálódnak nagyszerű alkotásokká géniuszaik: révedező, kétségbeesetten fürkésző szemmel fúrjuk tekintetünket az elfelhőzött előidőkbe? Keressük az elmosódott képeket, próbáljuk visszaálmódi régmúlt otthonunkat s mint gyermekkorunk aranykődös képzeit, egy pillanatra látni véljük Attila király dombon álló tölgyfapalotáját, kopjafás sátrak hímes lapjait lebbenti a szél, messze, nagyon messze elfelejtett iráni istenek templomának körvonalai ködlenek... Közben pedig itt állunk az aszfalton, az automobil, a repülőgép s a technika ezer egyéb eszeveszett csodája dübörög a fülünkbe, az élet százféle új követelését szegezi a mellünknek... itt állunk s egyik tenyerünkkel másikkba pergetjük azt a pár keletről hozott arany színű homokszemet, melyet, ha beleszórjuk — egyforma szürke masszává kever az európai kultúra nagy betonkeverője.

A magyar építőművész gondjai kínzóbbak és nehezebbek minden másfajta művész gondjánál. Egy Kazinczy kellene, hogy a művelt közönséget abból a közönyéből felrázza, mellyel csak nézi, mint rókának a semmibe egymásután a jószándékú emberiek, miközben egyre emelkednek, egyre testesednek a kontárság és a szándéktalanság várfalai.

ÉPÍTÉSZETI múltunk kutatói határozottan megkülönböztető vonásokat vesznek észre műemlékeinken, melyek más népek építészetétől a miénket könnyen felismerhetővé teszik. Ezek a vonások öntudatlanul, a környezet rejtve munkáló hatására állottak elő. A múlt század végén

s a jelen század elején azonban elemi erővel tört ki a vágy s uralkodóvá lett egész művészeti életünkben: sajátos, magyar stílusunkat követeltük, mely az idegen eredetű stílushagyományoktól függetlenül jellemezzen bennünket a népek társaságában. Ez a mozgalom Lechner Ödön óta egész háború előtti építőművészetünket kizárólagosan jellemzi s gyökerei egyrészt a kiegyezés utáni nemzeti felbuzdulás, másrészt a szecesszió s az angol Ruskinizmus talajába ereszkednek.

A szecesszió logikus reakciója volt a 19. század historizmusának s a történeti stílusokkal való teljes leszámolást hirdette. A historizmus béklyói az időtájt lebíráhatatlanul nehezdedtek egész Európa építészetére. A renaissance óta, mely nagy tehetségek világánál először szedte össze az új kor számára mindazt, amit az ókor örökségéből használhatónak vélt, immár kétszer, sőt háromszor felmelegítve kezdtük felhasználni a klasszikusokat, majd a középkort is. Újra meg újra átértük az elmúlt stílusokat, egészen addig, míg az élményekből szokványok lettek s ezen az alapon — ha nem is új, élő művészet, mindenesetre az építészeti alkotómunkának bizonyos etikettje kezdett kialakulni. Bizonyos mértékig természetes volt, ha egy új színház renaissance, egy palota barokkstílusban épült, egy gót parlament hozzátartozott a bontonhoz s megértően bólogattunk román templomokat látva. Ma már nehéz megérteni és kibogozni az akkori felfogás okait. Úgy látszik, mintha az építészeti alkotókedv általános elernyedését a közlekedésügy egyidejű hirtelen kifejlődése is kedvezően befolyásolta volna. A sajtó, a vasút és a fényképezőgép az egész kultúrvilágból egy nagy falut csinált, melyben a kultúrák egymást utánzásra, a teremtő munkától mentesítő, kényelmes másolás, a jól bevált építészeti receptek elterjedése rendkívül könnyűvé vált. A közlekedésügy fejlődése jelentékenyen hozzájárult az építéstílusok összekeveredéséhez s afféle építőszokványok elterjedéséhez, melyeknek köszönhető, hogy a világvárosoknak a 19. század óta épült negyedei kétségbeejtően egy kaptafára készültek.

A szecesszió hadat üzent ennek a tarthatatlan helyzetnek. Hatályon kívül helyezett minden hagyományt és tekintélyt, megtagadta az oszloprendszer klasszikus törvényét a középkori mérművekkel és arany-szabályokkal együtt, hogy mindezek helyébe egy általános nagy negatívum kerüljön: csak semmit a régi nyomon! A művészet azonban negatívumokból nem élhet meg s a szecessziót csakhamar elérte tragikus végzete: a homlokzatöltöztetéshez szokott nemzedék belőle is csak egy új homlokzatot csinált, melynek indamotívumai s a kőfaragó munkát is uraló „szecessziósán” kígyózó vonalai a mai szemlélőre az éppen elmúlt divat komikumával hatnak. Ha visszanezünk erre az egész irányzatra, azt kell mondanunk, hogy ez a „már nem stílus” és „még nem stílus” találóbb nevet, mint szecesszió, nem kaphatott. A szecesszió nem jelent állapotot, hanem folyamatot. Valójában ez az egész „stílus” nem egyéb, mint művészetünk egyetemének ideges megremegése, vajúdo megvonaglása. Nincs egyetlen motívuma, részlete, mely az örökkévalóságra apellálna, nem más, mint jelzése annak, hogy valaminek vége és valami kezdődik.

Az átmenet kínos volt, de a természet örök rendje szerint, mint

a vedlő kigyón az új bőr, már szinte egyidejűleg készen várta az építőművészetet a feladatok új rendje. Ruskin Angliában, Muthesius Hermáim Németországban az otthon fedezték fel, mint az új művészet egyik kijegecesedési pontját. A feladatoknak ez az intimebb, mindenkit egyénileg érdeklő csoportja szükségszerűen nemzeti karaktert nyert. Ruskin és Muthesius múlhatatlan érdeméből széleiben azon fáradoztak, hogy az újraéledő otthonkultuszt a hagyományok — de nem a nagy stílusok, hanem ellenkezőleg, a nagy stílusáramlatok sodrán kívül esetleg tovább vegetált nemzeti hagyományok — humuszába gyökereztesék.

A feladatok másik rendjét ellenkezőleg a legújabb kor változott viszonyai és változott társadalmi fejlődése szabta új problémák: a pályaudvarok, áruzsarnokok, gyárak és különböző közművek, továbbá az új kor szülte új építőszerkezetek alkották. Ezek a feladatok semmiféle ' hagyományra nem támaszkodhattak. A szecesszió történelmi nagy érdeme, hogy a historizmus bálványainak lerombolásával szabad kilátást nyitott ezekre a régiektől annyira különböző feladatokra s lehetővé tette, hogy az új generáció szemtől szemben állva a gigászi problémákkal, felismerhette az azokban szunnyadó stílusformáló erőt.

Az igazi szecesszió nemcsak a régi stílusok között, de az építési feladatok két nagy rendje között is beállott. Az egyik, az egyén szükségleteit kielégítő otthon, lokális színezetet, nemzeti jelleget nyert, a másik, a társadalom szükségleteinek megfelelő, túlnyomórészt modern rendeltetésű középületeket megábanfoglaló feladatcsoport nemzetközibb karaktert vett fel. A vas bevonulása az épületszerkezetekbe különösen nagy változásokat involvált. Ezt az új építőanyagot azzal az örömtől ragyogó bájos zavarral fogadta az építőművészet, mint amellyel a gyermek egy új játékot fogad. Az Eiffel-torony, ez a céltalan, szertelen, égis éró vascsoda nem más, mint a vasnak örvendő ember önfelédtt örömkialtása. Építettek belőle hatalmas csarnokokat, aztán nem tudták mit kezdjenek vele architektonice s kulisszákat, spanyolfalakat áhítottak elibük. (Kitűnő példa erre a mi városligeti Iparcsarnokunk s mindkét pesti pályaudvarunk.) Végre rájöttek, hogy a vas, ez a becsületes, szürke anyag talán még jelentőségesebb, úgy, mint betonszerkezeteink belső összefogó ereje: a vasbeton szintén ezer új kérdést adott fel a tervezőknek s valóban nem csoda, ha az új anyagok formanyelve még napjainkban is erős forrongásban, alakulásban van.

*

MOST pedig lássuk, hogyan fogadta a magyar építőművészet a századforduló eme nagy eszmeáramlatait?

A szecesszió mozgalma nekünk arra volt jó, hogy ráébredjünk művészeti kultúránk fájdalmas hiányára, arra, hogy nekünk nincs nemzeti építőstílusunk. A háború előtt eltelt negyedszázad alatt testvértelen népünk a politika és irodalom után most a művészetben keresztül ébredt rá egyedülhagyatottságának és idegenségének tudatára. Mint a múlt század reformországgyűlésein, mintegy kábulatból ébredve ismerte fel annak a tarthatatlanságát, hogy honában idegen nyelvet beszéljen, úgy eszmélt rá eladdig nemzetközi stílusok formanyelvétt valló építőművészetünk mulasztásaira. Csakhogy, sajnos, a két felismerés

közt tragikus különbség volt, amelynek következményei hamarosan jelentkeztek. Ha az irodalom idegen volt is, ott volt a magyar nyelv, melyet a nép tisztán megőrzött, s melyet csak régi jogaiba kellett iktatni. Hol volt azonban a mi nemzeti építőművészetünk? Az analógia kézenfekvő volt: Arany és Petőfi fényes példái biztatóan intettek a nép felé, mely íme, megőrizte nemcsak nyelvünket, de költői hagyományainkat is. Azt azonban elfeledtük, hogy őseink, mikor lóháton, évszázados vándorlások után idejöttek s itt örökös vérben és vasban megmaradtak, a nyelvet igen könnyen átadhatták nemzedékről-nemzedékre. Hogy hozhatták volna el azonban építőformáinkat, ha voltak ilyenek? Hiszen a nomád élet e szempontból annyit jelentett, mint a nyelv szempontjából az évszázados némaságra való ítéltetés! Ha pedig elhoztak magukkal valamit, milyen kevés lehetett, amit abból a megváltozott viszonyok között alkalmazni tudtak. Az új hazában lelt anyagok som lehettek azonosak azokkal, melyekkel az óhazában építőformáikat kialakították. Népművészetünk s a székelyek művészete: ez volt egész harci fegyverzetünk. Úgy akarták ezzel a felszereléssel a másfélezeréves európai kultúrának nálunk is meggyökeresedett hagyományait megdönteni, mint ahogy őseink támadták meg, — egykori hagyomány szerint, Velencét — lóhátról!

Lóhátról — Velencét! Ez a hetyke és mihaszna lovasbravúr még szimbólumnak sem rossz. A háború előtti évek romantikusai is azt hitték, hogy egy pár székely famintával s egy csokor dekorációval beveszik a várost, igájukba hajtják a vasat, a betont és az üveget. Ez ugyan nem sikerült, de hogy munkájuk eredménytelen lett volna, azt nem mondhatjuk. Azoknak a magyar építészeknek, akik egy élet munkája árán megmutatták, hogy a magyar ember lakóháza gazdag inspirációt nyerhet székely építészetünk s népművészetünk hagyományainak tanulmányozásából, örökkévaló érdemük és elégtételük, hogy ha London a legnyugatibb, úgy Budapest a legkeletibb pillére a Ruskin és Muthesius páratlanul érdekes és termékeny irányzatának. Tehát akkor is, mikor hitünk szerint legjobban eltávolodtunk a nyugattól, leginkább eltaszítottuk szellemi béklyóit, akkor is, ezzel is íme, részeseivé lettünk egy nagy nyugatról támadt nemzetközi mozgalomnak.

A magyar stílust keresők azonban nemcsak a székely népművészetet vallották építészetünk egyetlen kútforrásának. Volt egy ember, akinek céljai és munkássága talán még jellemzőbb az egész kor hangulatára: Lechner Ödön. Ez a nagy művész, lángelme, mint modern Atlas, vállaira kapta az egész magyar stílusproblémát s gazdag fantáziájával, egyéniségének erejével külön utat vágott magának, melyen azóta senki még csak megközelíteni sem tudta. Lechner Ödön típusa korának. Számára a magyar stílus merőben esztétikai probléma. Ahogyan a franciák megteremtették a maguk renaissance-át a saját képükre és hasonlatosságukra, úgy akarta ő is megteremteni a mi stílusunkat. Művész volt, de a kor szelleme szerint legalább ugyanannyira tudós is, egy modern vegyész, aki tégelyeiből tudatosan veszi elő anyagait, hogy azokból lelkesedése tüzeivel megolvassza az új keveréket: *mixtum Hungariam, vei Eur-asiaticum*. Nem lehet meghatótságot

nélkül nézni az ő csodálatos alkotásait: az üllőiúti Iparművészeti Múzeum, a holdutcai Postatakarékpénztár, az arénaúti Balás-villa olyan árván, olyan egyedül állanak, beszorítva a nagyváros szürke rengetegébe, mint amilyen árván, egyedül róttá Lechner Ödön az ő külön útjait. Hiszen ha csak a maga feladta problémákkal tusakodik, azokat leteperi vala biztosan. De ugyanakkor küzdenie kellett korának hűvös megnemértésével és előítéleteivel s még barátai is — ő, csak szólamaikat rakták le a mester lábaihoz — palotáikat, fellegvárait, melyek mint a gomba nőttek a földből, másokkal terveztették. Lechner Ödön azonban jó ember volt, ha bántotta valami, jól el tudta rejteni. A Japán-kávéház márványasztalának hieroglifjei hallgatnak.

Íme, a háború előtti évek stílusvárásának két nagy ellentétes hulláma. Az egyik kiindul a faluból, Erdély hegyei közül, fátomyós templomok és galambdúcos kapuk harmatos formáit kapja öltre, hogy bevegye a város rengetegét — s most kint szerénykedik a „falak előtt”: gyermekek és dajkák sétálnak Zrumeckzy bájos állatkerti épületei között. A másik, mély a nyugati lovag csillogó fegyverzetéből jött, beutazva a világot, tarsolyában múzeumok és könyvek kincseivel: alkotott, de alkotásai ma már nem az életéi. Az idő eljár, s ma nincs építész, aki ott tudná folytatni, ahol Lechner Ödön elhagyta. A könyvek és fantázia igazságai előtt tanácstalanul áll a szív és az akarat. Amit más országokban egy nép ereje teremt, azt úgy látszik, titáni erővel sem pótolhatják egyesek — s a magyar stílus tarka, szép ábrándja tovairamodott, mint a csodaszarvas, ma talán ismét meszebb van tőlünk, mint valaha.

Jött azonban magyar stílus helyett valami egyéb, amit senki sem várt, senki sem kért s amely diadalmasan letarolta a terepet Lechner és Zrumeckzyék helyett: jött a tehetségtelenség! De nem ám a jól nevelt, az iskolázott tehetségtelenség, melyet nagy lelki szegénységben legalább a konvenciók támogatnak: ezek a tehetségtelének a korszellem döreségéből passepartout-t nyertek az építőművészet olyan alkotóterületeire, ahol azelőtt csak egyesek, csak a kiválasztottak tanyázhattak — s most León Battista Alberti, Bemini után Ők is krétát és mintázófát ragadtak s hozzáadták apró véleményeiket a nemzedékek által továbbfejlesztett nagy műhöz: az örök építész gondolatához. Amibe egy Lechner Ödön belesorvadt, amire ráment karriérje, vagyona, boldogsága — azt ez a sáskahad elintézte félkézről: felépítette Budapestet, minden historizmustól menten, új „stílus-^{*}ban^é úgy, hogy azt egy évszázad alatt alig fogjuk kiheverni. A díszteri ötemeletes bérház, a Lánchíd tengelyébe biggyesztett Greshampalota, az a Petőfi-téri görög templom melletti ötemeletes ingatlan s a főváros megszámlálhatatlan bérházainak és egyéb épületeinek homlokzatai mind-mind egyéni, önálló és szabad alkotószellemeket, mind történeti előítéletekkel hősiesen leszámoló független, léha lelki koldusok évtizedes rémuralmát hirdetik, míg csak az idő épületeiket állni engedi.

*

Mi az oka annak, hogy a magyar építőművészet hiába várta égető nagy problémáinak megoldását? Remélhetünk-e megoldást, ha ez

akkor sem sikerült, mikor egy Lechner lángelméjével rendelkezünk, s ha remélhetünk, honnan várjuk a segítséget?

A magyar építőművészet problémája hármias: van egy történeti, egy esztétikai és egy gyakorlati oldala. Bármelyik vonatkozásban hagyjuk is a kérdést megoldatlanul, a magyar építőművészet ügye ennek végzetesen kárát vallja.

Lechner Ödön az egész kérdést merőben esztétikai problémának tekintette s nem volt tekintettel történeti adottságokra. Bár származására nézve idegen volt, a magyar humusz asszimiláló ereje legmélyebb tragikumunknak, faji egyedülállóságunknak intenzív átélésére tette képessé. Megértette, hogy nem vagyunk képesek fenntartás nélkül mindent elfogadni, amit a nyugat nyújt, — de a kelet sem képes szuverén erővel uralni észjárásunkat. De ez a tragikus kettősség, mely a történelem folyamán véres és kínos ellentmondásokba sodorta népünket, mely Adyt a legsötétebb kétségbeesésbe, apátiába, vagy féktelen lázadozásba kergette, Lechner számára főképpen exotikus kísérletet jelentett. Mint tetőtől-talpig művész és idealista, nem vette észre, hogy ezerezstendős európai pályafutásunk konzekvenciái elől immár nem térhetünk ki. Tagadhatatlanul érdekes és nagyszabású feladat: egy népnek stílust teremteni a hagyomány morzsáiból s egy Lechner Ödön fantáziája volt szükséges ahhoz, hogy csatornát ásson a Loire és a Ganges között, de közben elfeledte, hogy ez a nép nem ismeri a Loiret és már nem emlékszik a Gangesre — megszerette azonban a Tiszát, melybe ezer esztendőn keresztül vérért hullatta. Ismételten hivatkozni szoktak egy tetszetős analógiára, mely szerint Lechner Ödön munkásságát az Arany Jánoséval vetik össze. Ennél nagyobb tévedés el sem képzelhető! Arany János bölcs és egyszerű költészete minden mesterkélttség és célzatosság nélkül a magyar nép eszmevilágát fejezi ki, a nép élő nyelvén, olyan hamisítatlan zamattal és tisztasággal, hogy az ő költészete a szó legszorosabb értelmében a magyar nép egyetemének közkinccse. Lechner Ödön művészete ezzel teljes ellentétben az általa tökéletesen ismert nyugati kultúrának a kelet kultúrájával való zseniális, elragadó, de komplikált szövevénye, melynek megértéséhez rengeteg ismeret és hajlam szükséges. Éppen ez az oka, hogy Lechner stílusa nem bírt általánossá lenni, megmaradt az ő egyénisége varázslatos kisugárzásának, melyet csodálunk, bámulunk, de magunkat beleélni immár nem tudjuk.

Hasonlóképpen nem bírta a magyar építőművészet hármias problémáját átfogni Zrumeckzyék művészete sem. Ők már közelebb férkőztek az igazsághoz, mikor a keleti vonatkozásokat nem ezerezstendős történelmünk és földrajzi eltolódásunk figyelmen kívül hagyásával keresték, hanem ahhoz a forráshoz nyúltak, amely ezen történelmi fejlődés geológiai rétegein átszivároga, talán a közben talált ásványi sóktól is megízestve, tényleges részét alkotja élő szervezetünknek. Sok becses alkotásuk mellett múlhatatlan érdemük Zrumeckzyéknak, hogy példát mutattak élő építészeti hagyományaink okos felhasználására. Ők voltak az elsők, akik figyelemre méltatták Magyarországnak, mint önálló kultúrkörnek építészeti múltját. Azóta ráébredtünk építé-

szeti hagyományaink értékének tudatára, s azon törekvések, melyek egyrészt a felvidéki renaissance, másrészt a magyar barokk, végül legújabbban a közelmúlt empire és klasszidzáló stílus emlékeit tették vizsgálat tárgyává, kiegészítve a magyar középkor feltárásának szorgos munkájával, új lendületet adtak a magyar építőművészet-történeti kutatásnak. Hogy e téren mennyire el vagyunk maradva, mi sem bizonyítja jobban, minthogy ma sincs még megírva a magyar építőművészet Összefoglaló története.

Azonban a történeti szemléleten alapuló helyes esztétikai értékelés sem elegendő egymagában véve. Szükséges, hogy a probléma gyakorlati oldala is egyidejűleg kielégítő megoldást nyerjen. Sőt, talán nem tévedünk, ha ezt mindenekelőtt fontosnak ítéljük. A magyar építőművészet gyakorlati problémája pedig egyrészt építőművészeti közvélemény kialakulását sürgeti, másrészt azt, hogy a magyar építőművészek a történeti és esztétikai szemlélődésen túl állandó nexusban lehessenek a magyar élet különböző konkrét feladataival.

Hogy mily végzetes lehet az építőművészeti közvélemény hiánya, arra nézve ismét a fővárost hozhatjuk fel példának. Az a leverő tudat, hogy Budapest arculatát nemzedékek életére elcsúfította a kontárság, még nyomasztóbbá válik, ha meggondoljuk, hogy egyidejűleg jelentékeny tehetségek állottak volna a köz rendelkezésére, ha munkásságukra reflektáltak volna. Tekintettel arra, hogy a közelmúlt évtizedek eseményeiről van szó, nem látszik ildomosnak megnevezni ezeket a művészeket, akiket hál' Istennek, még ma is építészetünk aktív erői közé sorozunk, s akik bizonyára még nem mondták ki az utolsó szót. Szomorú tény, hogy az ő alkotásaikat meg kell keresnünk a szürke háztengerben, ezzel szemben az általános kép, az uralkodó hangulat vigasztalan. Hogy történhetett az, hogy akikben megvolt a jószándék és képesség is arra, hogy Budapestnek egyrészt eredeti magyar jelleget, másrészt történelmi múltunk reminiscenciájából eredő patinát kölcsönözzenek, azok elenyészően kevés alkalomhoz jutottak mondanivalóik közlésére? Ki az oka annak, hogy akik szóhoz jutottak is, energiájuknak, képességeiknek felét a megnemértéssel és a tudatlansággal való megalázó tusakodásra kellett, hogy fordítsák?

Nos, ennek oka, hogy az építőművészet nem csak esztétika, nem csak hagyománytisztelet, de nem is csak szakértelem, vagy formakészség. Az építőművészek mellett ott áll az építtető, a publikum s hiábavaló a legragyogóbb tehetség, minden tudás és jószándék, ha a publikum süket. Az igénytelenség és a közöny kínai falai előtt összeomlik minden igyekezet. A magyar építőművészet egyik létkérdése az, hogy sikerülni fog-e ezt a kínai falat a propaganda és a példa fegyvereivel lerombolni. Ma ott állunk, hogy a publikum jórésze nem képes különbséget tenni az építési vállalkozó, az építőmester és a tervező építőművész között. Minden rendelkezésre álló eszközzel át kell vinni a köztudatba az építési kvalitásmunka elengedhetetlenül szükséges voltát. Százszor és ezerszer kell ismételnünk, hogy a nemzeti vagyon pocsékolásával egyenlő az, ha egy épület azonos költségek s a közvetlenül praktikus követelmények kielégítése mellett, nem képes egyidejűleg a legkényesebb esztétikai követelményeknek is megfelelni.

Haladéktalanul szükség van oly orgánumok létesítésére, melyek ezeket az eszméket a közönség széles rétegeinek gondolkozásába átvigyük.

A gyakorlati probléma másik oldala az építészekre vonatkozik. Az a körülmény, hogy nem rendelkezünk őshazánk építészeti hagyományával, továbbá, hogy a hagyományok továbbfejlesztésének folytonos láncolatát sorsunk megtagadta, sajnálatos, de nem végzetes. Egy nemzet építészetét nemcsak a múltból eredő sajátos formák, hanem építészeti gondolkozásának, művészi észjárásának és temperamentumának jellege is kitünteti. Különösen igaz ez a modern problémák esetében, melyek korunk követelményeit és szükségleteit fejezik ki s amelyek megoldásánál a hagyományok súlya inkább nyűg, mint előny. Egy pályaudvar, egy áruház, egy gyár feladata előtt újra gyermekként állanak minden népek tervezői, mint állhatták egykor a klasszikus érában. Itt nem számítanak a dicsőséges előidők: csak az elgondolás és koncepció eredetisége.

Ha szorongó és mégis bizakodó pillantást vetünk a magyar építőgondolat jövődjére, egyet jó lesz meggondolnunk: építőművészetünk egészséges továbbfejlődése csak akkor lehetséges, ha felhagyunk merőben esztétikai fikciók követelésével s lemondunk arról az ábrándokról, hogy az önálló magyar stílust tudatosan és szándékosan kiterveljük. Az egyetlen járható út a realitás útja. Ha teljesen elmerülünk mai életünk valóságos szükségleteinek, korunk követelményeinek lelkiismeretes kielégítésében, ha felhagyunk azzal az egyoldalú lelkesedéssel, mellyel az úgynevezett pompás, nagy feladatokkal szemben viseltetünk s bölcs belátással hajunk le a mindennapi élet ezer felbukkanó problémája felé; ha budapesti főhadiszállásunk állományát csökkentve, lelkesedésünkkel és ambíciókkal a vidéket is kitüntetjük: akkor várható igazán, hogy a magyar nép szelleme karakterisztikonjait építészeti alkotásainkon is félreismerhetetlenül érvényre juttatja és ekkor remélhető végre az is, hogy az építőművészet azt a fontos szerepét, melyet más fejlettebb kultúrákban elfoglal, nemzeti művelődésünk szervezetében is méltóképpen betölti.

PADÁNYI GULYÁS JENŐ.